

וביחד עם יתר התושבים עמדו אחינו בני ישראל הנחתים שם ולבם חרד שבעתים לארצם, — שבה מצאו להם מקלט מעט — ולגורלם הם: מה ילד יום?

כשמונים אלף יהודים חיים בבלגיה. הם מרוכזים בארבע הערים אנטוורפן, ברוסל, ליו, ושרלירוא, ותופסים עמדה הגונה בחיים הכלכליים. אחרי שנות עמל ויגע, טלטולים וחבלי ההתאקלמות, הצליחו לפתח את תעשיית היהלומים, העור והטקסטיל, הביאו ברכה לארץ ולדרים עליה. המהגרים הללו — תגרנים, רוכלים, פועלים, ומספר מצומצם של כורים — יצרו להם הוי מיוחד משלהם. ובישוב הזה — על כל לקוייו — מפכים חיים ציוניים-לאומיים ויהודיים בזעיר אנפין. יש בו מוסדות צדקה ותמחוי, בתי ספר, ותלמודי תורה. בזמן האחרון הגיעו לשם כחמשה עשר אלף פליטים מגרמניה שנתקבלו בסבר פנים יפות וברחמים רבים. גוסד „ועד עזרה“ המטפל באחינו הנדחים ואשר תקציבו עולה לחמשים אלף דולר לחודש. וכך חיו להם אחינו בני ישראל בשקט יחסי עד שהקיץ הקץ גם למנוחתם. ומה יעשו ליום פקודה ולשווא ממרחק כי תבוא? על מי יגוסו לעזרה?

והוא הדין הישוב הסמוך לו בארצות השפלה, המעורה והמגובש — מה יהא עליו? ראשיתו של קבוץ זה נעוצה בימי הבינים, מזמן שלטון הפרנקים ומסורת הזהר חופפת עליו מיעקב טירדו, יצחק אבוהב, ר' מנשה בן ישראל, אוריאל אקוסטא וענק הרוח שפינוזה. אחרי דורות רבים נתערבו מבחינה לשונית בין הגויים, אוהבים אהבת נפש את מולדתם, קשורים בה ויחד עם זאת נשארו בעלי תודעה לאומית-ישראלית גאה, שמרו כבבת עין על פרצופם הגזעי ועל זיקתם לא"י, לציוניות, ותרומתם לבנין המכורה, לפליטים ולצרכי עמנו האחרים, הרי היא לאין ערוך — ומה יהיה כאשר הקלגסים הנאצים ישטפו את הארץ? ואף על פי שרפתה המתיחות, עומדת עדיין יהדות בלגיה והולנדיה בפני שאלת: לאן? — — —

מאיר דיק, מרכזי פלונגיאן ואלהיו שרשב-סקי, — התמכר כולו לשפת העם המדוברת. אחרי הפרעות ברוסיה כאשר בחיים הצבוריים נתעוררו שני הזרמים לא"י ולאמ"ריקה נסחף הרכבי אחרי הזרם „עם עולם“. בשנת 1882 הגיע לאמריקה ובנפשו נשא את החלום להקים מושבה על יסודות שתופיים. אולם כל החלומות נשא הרוח. החברה „עם עולם“ נתפוררה. והתחילו להרכבי ימים קשים, חיי עמל ותלאה בארצות הברית. אך הבלשן הזה לא נפל ברוחו, ובשקידה רבה פרסם את עבודתו הראשונה בעברית בחקר השפה האידית בשם „שפת יהודית“.

בעבודתו זו הבלשנית — פרי של שנות מרץ רבות — קנה לו את עולמו בטרקלין של בוני השפה, ומטפחיה של התרבות בידיש המודרנית ובמלוניו האנגלים — גשר גשר בין המהגר לארץ החדשה, תרבותה ושפתה. את רוב ימיו בלה הרכבי באמריקה, כאן נהל עבודה חנוכית, התרחק מהחיים הצבוריים ומצא את תקונו במחקריו, ובנפשו הזכה עורר הערצה לאישיותו.

אדם צנוע ושוקט נפטר. חוקר ענותן. בבידודות הוציא את רוחו.

ז . ב ר ו ש י .

בין הזמנים

בצל חודש כסלו נולד בסימן **המלחמה** מתיחות בינלאומית. אחרי שני ירחים של שתיקה יחסית בחזית, עמד העולם כולו אחוז פחד: מאין תפתח הרעה? רגע גדמה היה, כי הקרב יתגלע בכל תקפו וזועתו: על שמי בלגיה והולנדיה נראו מטוסים חשודים מבשרי רעה, עברו ונעלמו בערפלים כשבכנפי הפלדה שלהם אצור סוד עמום . . .

שעות של צפיה ואימה חלפו על ברוסל והאג. התיעצויות דחופות של ראשי המלוכה, כנוס הקבינטים, דיונים וזכוכים. רכוז הצבא על יד הגבול, בצור ערי הספר ובהלה בקרב האוכלוסין.

המחלה בקרב התושבים, כדי לנסות אותם לשם תכסיסי מלחמה.

נחשול ההתאבדויות הולך ומציף את כל המדינה. ברחוב הפרנציסקנים נתכנסו משפחות אחדות בחצר אחד ושמו קץ לחייהן. הן פתחו את צנורות הגז, סגרו את החלונות והדלתות ומתו כלם.

הקהילה היהודית בבורפסט המציאה רשימה של התאבדויות עד 26 בנובמבר 1939. בורשה — 1322, לודז — 625, קרקוב — 440, טרנוב — 122, קטוביץ וקלץ — 32, לובלין — 80, בנדין — 62, צ'נסטוכוב — 45, ראדום — 30, טומשוב — 42, פיוטר' קוב — 22, ולוצלבק — 14, סוסנוביץ — 25, קוטנה — 10. בסך-הכל 2871, מלבד אלה שמתו, מיתה בידי אדם, במחנות הרכוז.

ואם לא ידענו את המזימה הנעוה בדבר „מדינת היהודים” בלובלין, בא אחד ממנהיגי המפלגה הנאצית בפרנקפורט על מיין והכריז, כי כוננת היטלר היא לערוך טבח על מיליון יהודים, אם ארצות ההסכמה תפתחנה בפיצוץ ערי גרמניה, כלומר, על אחינו בני ישראל לשמש כ„עמוד הענן” לקבל את כל אבני הבליסטראות ולהיות מטרה לחצי האויב . . . אלה הם רק טפין טפין מתשעה קבים פורעניות שירדו על ישראל באיוורי הכבוש הנאצי. כן, היטלר אינו יכול ליחס לו שום נצחון בחזית המערב, אולם הוא מראה את „גבורותיו” כלפי המיעוט היהודי נטול ישע — טף ונשים וזקן — המוצא לדבר, לחרב ולרעב — — —

והעולם הנאור שותק, וה„טיימס” מביא באותיות פטיט על „מקרים” כאלה. ואמריקה זו, אשר קרעה את החוזה עם רוסיה הצא-ריסטית בגלל רדיפות על יהודים לפני המלחמה, שמה מחסום לפיה ומביטה בשקט על שחיטה זו בסיטונות. כי עכשיו נשטטשו הגבולים, בין מזרח ומערב, אור וחושך משמשים בערבוביא. ירדנו מנכסינו וישפל האדם. לא רעב ללחם ולא צמא למים כי משבר מוסרי כבד עבר בעולם.

בתפת הנאצים מי יתנה את גודל המצוקה, את הצער הרוחני והגופני של אחינו אסירי פולניה הנאצית? עברה וזעם וצרה ומשלחת מלאכים רעים. הקונטרס „יון מצולה” ו„ספר הדמעות” שהן מגילות תמרורים — כאל נחשבו לעומת הטרגדיה של עמנו במאה הכ'. בושא וקלון וחרפה ודראון; לא היהודי שבנו מתקומם, כי אם האדם, מעצמת יסוריו. לא עם מפונק היינו, ודרכנו בתפוצות אף פעם לא היתה סוגה בשושנים. ענויי הגוף והנפש היו תמיד מנת חלקנו. אולם כל פרשת ימי הבינים הרי הם בבואה זעירה בהשוואה למעשי התעתועים וההתעללות של בני הבליעל המתנאצים.

ההיסטוריה הישראלית יודעת לספר על רבבות מעשי שוד ואונס, ועכשו — בשנת ה' ת"ש לבריאת העולם — נוספו רשימות על תביעות בושת בפהרסיא מצד ממשלה „נאורה” אל הקהילה היהודית בלודז וערים אחרות.

בלובלין קמה „מדינת הקלון” למורת רוח היהודים והפולנים. סופרו של העתון הבודפסטי אשטי קוריר, סייר את „המדינה” הזאת ותאר פרטים מזעזעים, הלא כה דבריו: „לובלין היא כבית משוגעים גדול. העיר מלאה עד אפס מקום ממאות יהודים המובאים על קרונות כבני עדר כפותים מצייכה, סלֹוֹ בקיה ומיתר ערי פולניה הנאצית. הם מתגלגלים כמדמנה תחת כפת השמים ללא מחסה ומשען” . . . „רבים מהם מאבדים את עצמם לדת מתוך יאוש, . . . מימי לא ראיתי תמונת-זועה כאלו”.

מחזות של ימי הבינים חזרו ונשנו לעיני השמש; נאצים למאות השתוללו בחוצות לובלין ורקדו במקהלות רקוד-שדים, אספו את כל ספרי הקדש והעלום למוקד.

המגפות האיומות שפרצו בקרב אוכלוסי היהודים אינן לא רק פרי הרעב, קר ודחקות, כי אם גם בגלל זה שהנאצים הפיצו חידקי

ולאחריה. והנסתרות לא לנו ואין אנו יודעים מה צפון בחיק העתיד. אולם אחת ידענו. אם יגבר חו"ש היטלר, והיתה זאת מפלתנו הגמורה, ואם תגברנה ארצות ההסכם — גם אז לא נוכל להתימר ולהגיד: הנה נצחוננו! כי רבים המשטינים — מבית ומחוץ — שיקומו עלינו לשטן ונצטרך לקדש מלחמה נועזה לסתום פיות משטינינו ומקטרגינו, כדי שנזכה גם אנו ליהנות הנאה פורתא בסעודה המפסקת של המלחמה.

ברור, אם יבוא היום ההוא, לא נסתפק יותר „בגרוגרת דרבי צדוק“, מכיון שלמדנו מפי הנסיון, כי „התורה שבכתב“ שניתנה לנו בהר ורסיל והבטיחו לנו שלא תהא מוחלפת — הפכה פלסתר, וה„ככתוב“ וה„שנאמר“ בחוקות העמים הם באמת פסוקים יפים שלמעשה אינם מעלים ואינם מורידים ופירושם תלוי בחסדי שרים ורוזנים אשר מרמה והוות תחת לשונם.

לפני „השולחן הירק“ נצטרך להתייבב במלוא הבהירות של תביעותינו החיוביות, הן ביחס לסטטוס שלנו בגולה והן של א"י. ולא בעד הצהרה גרידא תטוש המלחמה, כי אם בעד הגשמת הצהרת בלפור במילואה שקבלה תוקף על ידי עשרים שנה של עליה וכבוש והתישבות ודם נוטרים ושומרים ומעפילים.

מובן שחותכי גורל העמים לא יוכלו עכשו לגשת אל כברת אדמה זו שעל גדות הירדן כאל ענין דתי-לאומי, אשר עם נטול מולדת קשור אליו בזכרונות עבר, כי אם כאל ארץ בעלת משק מפותח ויכלת קליטה בקנה מדה רחב.

לע"ע בא"י — שקט. הפרעות כמעט שחדלו. המשק הערבי נהרס, וגם אצלם מתבלטת הנטיה למונחה. העליה נמשכת וקק"ל מוסיפה לעשות את עבודתה של גאולת הקרקע בצניעות. ושני תפקידים עיקריים מוטלים עלינו, כקיבוץ יהודי הגדול ביותר, לקראת ועידת השלום:

(א) להיות מוכנים ולהמציא את האמצעים להמשכת המפעל בארץ. לבצר יום את הישוב מבחינה משקית וכלכלית, להגדיל

אין מזל מקובל כי אין מזל לישראל, והנה אין מזל גם לגויים. נסים לא קרו, והאיש אשר שם תבל כמדבר ועריו הרס, נצל במערת הפריצים במינכן ממות. הפצצה לא פגעה בו. המקרה הזה עדיין ערפל חתולתו, אבל אחת ברור הוא, כי „במדינת דנמרק“ תוסס דבר מה, כי כוחות החופש שנחנקו בחוק יד — ערים המה, וכל הצהרותיו של היטלר ומשרתיו, כי העם כולו עומד מאחורי גבו של „המנהיג“ — בשקר יסודן. את האדם אפשר לכלוא בכלא, אולם אי אפשר לשים לצמיתות בסד את רוחו.

ואם נצל היטלר, הרי אנו — שעיר לעזאזל התמיד, — באנו על שכרנו. ההיסטוריה מספרת, כי הורדוס המשתולל צוה לפני מותו להקהיל את אצילי העם וחכמיו בקרקוס העיר יריחו ולהמית את כולם ביום פטירתו, בכדי שירבה אז מספר העם ולא ישישו למותו. והיטלר, מכיון שידע שיצטערו ישראל על הנס הזה — הוציא את פקודתו, ובני בליעל התנפלו על רובע היהודים בברלין ובנותיה, על האודים העשנים הללו, אשר נחמסו ונשדדו שבעתים ושבעה; נחשול פרעות הציף את מינכן. 4.000 יהודים נאסרו שם, ו-20.000 בגרמניה כולה, בפראג ארבע מאות, ובתוכם העסקנים היהודים ד"ר קרל רייניש, פרץ שטיין ואבלס. דם ישראל נגר כמים, ואין מי שיתבע את הדם הנשפך.

על המשמר בראשית החודש הופתע הצבור היהודי לרגל הידיעה המדאגת, כי מקדונלד עומד במרדו לבצע את מדיניותו הגלוזה כפי שנוסחה ב„ספר הלבן“. בן גוריון ווייצמן טסו לונדונה, ולפי השמועה האחרונה הצליחו לעמוד בפרץ ושום החלטה סופית בדבר המסמך המביש הזה לא נתקבל עדיין על ידי הממשלה.

הידיעה הזאת אינה צריכה להשרות עלינו רוח שמחה וששון, כי קשה לדעת מראש מה הן ההפתעות הצפויות בזמן המלחמה

להנציח את שמו והחליטה להקים שכונה של בתים משוכללים מיועדים לעניים.
ואולי בפעם הראשונה בחייהם זורת השמש למשכנותיהם האפלים וישמע צחוק ילדים משתעשעים על רצפה נקיה — והשכונה הזאת תקרא על שם היהודי המהפכן והמהגר הרוסי האסיר — ולאדק.

משפטו של ראש הנאצים באמריקה
אחרי שבועות של „פרסום בעתונות וכוותים בבית הדין, יצא משפטו של ראש הנאצים, פריץ קון, ועכשו הוא סמוך על שולחן

הממשלה לשנתים וחצי בכלא „סינג סינג“. עצם המשפט היה חשוב מכיון שהעמיד לראוה לצבור האמריקאי את פרצוף פניו של קון והנוהים אחריו שגלושו מאותה העיסה, אשר ממנה נלושו הנאצים בגרמניה, וה„מנהיג“ של ה„בונד“ האמריקאי קרוץ מאותו החומר, אשר ממנו קרוץ העריץ הגרמני, כי משפט אחד לכולם.

קון ה„מנהיג“ נתגלה לפני הצבור בכל מערומיו, כנפש נמבזה, גנב פשוט, אוהב בצע ורודף אחרי שלמונים. ויפה אמר השופט: „לאדם נבזה, גם הרוח וגנב דמית“.

אגב: פריץ זה החותר תחת המשטר הדימוקרטי, נהנה כאן בארץ הדימוקרטיה מכל הזכויות, וניתנו לו כל האפשרויות להגן על עצמו, להעמיד לו פרקליט ולהוכיח את ישרו.

ולו נאשם בארץ מולדתו כי אָז היה כבר ראשו הכרות מתגלגל באשפה ללא דין ומשפט. ומכאן תפארתה של הדימוקרטיה וחולשתה.

„ועד להגן על ילידי נכר“
ד"ר ויליאם אלן גילסון, מי שהיה מנהל מכללת סמיטה והסופר ארנסט הימינג וויי נתמנו לנשיאי תנועה שקמה באמריקה בשם „הועד להגן על ילידי נכר“.

את שטח הכבושים הקרקעיים, לגאול את הגליל, לתקע יתד איתן בחולה, בבקעת שאן ובעמק הירדן, לפרץ ימה וקדמה, צפונה ונגבה. כי רק מפעלים ועבודה ויגע כפים ומאמצים חלוציים — יכריעו בגורל א"י ועתידה. וכל יום העובר עלינו ללא תוספת כח — יום שאין לו תמורה הוא. רק עליה והעפלה ובצור משקי ומרות לאומית יגבירו את עמדתנו המדינית כלפי עם הארץ ואומות העולם; ואל נשלה את נפשנו בהצהרות גרידא, כי הן אינן מהוות את הגורמים, כי אם הגורמים מהווים את ההצהרות.

(ב) על יהדות אנגליה וצרפת, ובראשן יהדות אמריקה, להתאחד, כדי ליצור את הגוף האחיד המתאים שיגיש את תעצומותינו ויתבע את תביעותינו.

אולם עינינו הרואות, כי העם — שארית הפליטה — עדיין לא גויס. יש לנו יהודים באמריקה ולא יהדות. פירודים ופילוגים. כל אסון וכל תקלה וכל גזירה רעה מקיאים על חוף חיינו המתגעשים כתרפ"ט אגודות עזרה המתחרות אשה ברעותה, המעלות שאון והמולה ומדלדלות לריק כחנו ומוציאות לבהלה את כספנו ואינן גורמות כבוד לישראל.

עד מתי? — — —

„בתי ולאדק“
בתו של הסופר ומנהיג הפועלים — ולאדק, הניתה, במעמד ראשי העיר ושריה, את אבן הפנה לשכונת בתים, שיקרא עליה שם ולאדק.

עובדא זו מספרת לנו, כי אמריקה — גם עם צדיה השליליים — היא עדיין ארץ הדימוקרטיה בעלת אפשרויות לאין קץ. ולדאק נשא את עונו בבית כלא ברוסיה בגלל דעותיו ומחשבותיו; ויברח משם ויבא לכאן ובעד אותן הדעות — לשנות סדר העולם ולהביא פדות להמוני העם המדוכאים — בא על שכרו, כי נבחר לעיריה, ואחר כך נתמנה לחבר „הועד“, שהוטל עליו לפקח על בתי השכון של דלי העם.

אחרי מותו של ולאדק דאגה העיריה

בנערותו בורח מדי פעם בפעם ולומד סייסות. בסוף ימיו ניסה ידו כמשולח ושדכן אבל נאלץ לשוב אל דוכן העגלה. ר' נחמן חלבן נסתתמו מקורות פרנסתו והוא כבש פניו בקרקע ו"נתעגלן".

פרקי הספר נקראים כספורי פלאים ותאורים רבים שיסודות שונים בהם, עוברים לפנינו בסך: אהבה לירושלים, נטיה לעממיות, חוש הומור מפותח וחן פולקלורי. ואין אלה דברי ספור גרידא; גלומים בהם עובדות ומעשים היסטוריים, שלוקטו מעתוננים ומספרי זכרונות על תולדות הישוב.

אך בעיקר מצאו את מתארם הנאמן בספורו של ארי אבן-זהב חייהם הפנימיים של יהודי ירושלים על כל אורותיהם וצלליהם. הימים היו ימי ה"חלוקה" ושלטון הכוללים והממונים, שהקפידו על מקבלי חסדם כחוט השערה. עגלונני ירושלים נלחמים נגד רבונותם הנפסדת ובהומור רב מתוארים תעלוליהם; מעשה ולא אבו פרנסי הכוללים לערוב לקבוצת עולים יהודים מרוסיה, שקבלו רשות לשהות בארץ רק זמן קצר, כי ראו בכל עולה חדש משום מקפח חלקם ב"חלוקה". נתעוררו העגלונים ר' יצחק ואברהמלי משומד (בנעוריו היה עילוי, אך נקרא כך מפני שדבק בסוסים) לערוב להם. כשמלאו ימי הערבון דרשה המשטרה להביא לפניו את העולים. העגלונים דאגו לכך שאלה יתחבאו יפה ובמקומם ציוו לתפוש מספר יהודים אחרים, שהיו תושבי הארץ מכבר. דבר זה עורר שערוריה בעיר אבל לא הועילו כל ההוכחות שהנתפשים לא היו מבין העולים, כי חסרו להם תעודות אזרחות. ר' יצחק ואברהמלי משומד, נקראו לפני בית-דין של רבנים. אבל לבסוף הוכרחו פרנסי הכוללים לפדות את היהודים, שביניהם היו כמה מנכבדי ה"חלוקה" בכסף מלא.

העגלונים נלחמו גם כנגד קיצוניותם הדתית הנפרות של ראשי ה"חלוקה". קיים היה איסור על נגינה בכלי-זמר בתוך חומות ירושלים כזכר לחורבן. אך יונה העגלון חמד לו נגינה בקלרינט. הוא הסכים להיטיב את לבות הקרואים לחתונה בבית מיוחד.

בקשר יסודו של הועד הזה, כדאי להביא את תמצית הדברים שנאסרו ב"חלוקה" סלגים הניו-יורקי מיום 7-12-39:

בעין רעה מביטים תמיד על זרים. ביחוד בשנים שאינן כתקונן, מופיעים בחברה, בני אדם מרי נפש הנכונים למצא תמיד פסול במהגר ולתלות בקולרו כל צרה ותקלה. ברם לא נכון הוא הדבר הזה. מקרה פריץ קון — מוסיף העתון — הריהו יחיד במינו, יוצא דופן, כי במקומו ישנם מהגרים לאלפים ולרבבות שהביאו ברכה לארץ; ואם אישים כאלה — כארנסט הימינגוויי וויליאם גילסון — התיצבו בראש הועד הנ"ל — ערובה נאמנה היא, שהתנועה הזאת לעמוד לימין ילדי הנכר תכה שרשים עמוקים בחברה האמריקנית, מכיון שאהבת האדם וזכי האמריקניות האמתית.

על דברים מלבבים ואנושיים כאלה אין לעבור בשתיקה בשעת חירום זה.

ז . ב . ר . ו . ש . י .

ארי אבן-זהב — ששים שנה ושנה

זהו ספור על חיי ירושלים כתוב בידי מספר אמן, על רקע עברה העשיר של הארץ, משנת תרל"א ועד אחרי ימי המלחמה העולמית. תקופה שלמה בתולדות העיר ירושלים על אישיה, מוסדותיה ואורח חייה עוברת לפנינו.

הספור סובב על ציר חיי העגלונים בירושלים. אנשים נחותי-דרגא אלה מסמלים את הרצון ליהנות מיגיע כפים והשאיפה לשחרור מכבלי החיים הפעוטים של ירושלים שמלפני "ששים שנה ושנה". הם הראשונים להגיח מהחומות לתוך הישוב הרחב ולהביא את בשורת החדש והרענן אל העיר. דמויות פשוטות ועממיות אלה, הן גבורי הספור הנלחמים כנגד כל המקולקל והנפסד בהוי הירושלמי.

העגלונים מגיעים למלאכתם ה"בוזיה" אם מתוך אהבה או הכרת. ר' יצחק היה